

KADINLARIN CEMAATE İŞTİRAKİ İLE İLGİLİ HADİSLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mahmut YEŞİL

Yrd. Doç. Dr., S. Ü. İlahiyat Fakültesi
Hadis Öğretim Üyesi

Kadınların toplumsal hayatta görünmesi, çeşitli sebeplerle erkeklerle birlikte birtakım faaliyet ve ibadetlere katılması, tarihî süreçte farklılıklar göstermiştir. Kimi dönemlerde kadınlar cemiyet içinde çok az görünürken, bazı zaman dilimlerinde bu oran artmıştır. Kadınlara yönelik bu farklı uygulamaların sebepleri, yansımaları, sonuçları, müstakil çalışmalara konu olabilecek genişliğe ve öneme sahiptir.

Bu çalışmada, kadınların ibadetleri ile ilgili bir bölüm ele alınacak, ev dışında yapılabilecek veya zorunlu olarak dışarıda ve mescitte ifa edilmesi gereken ibadetlerde, kadınlarımızın konumu hadisler ışığında tespiti çalışılacak, kadınlar bayram namazlarına giderler mi, cuma namazı farz mıdır, kadınlarımızın cenaze merasimine katılmaları mümkün müdür, camiye gelip cemaatle namaz kılmalarında bir sakınca var mıdır? gibi sorulara cevap aranacaktır.

Meseleler ele alınırken Peygamber Efendimizin söz ve tatbikatları öncelikle incelenecek, bununla birlikte konunun sahâbîler tarafından nasıl uygulandığı araştırılacaktır. Çünkü, sahâbe-i kirâmın özellikle inanç ve ibadetlerle ilgili bilgileri doğrudan Hz. Peygamber'e dayanmaktadır. Onlar, vahyin inişine şahit olmuş, âyetleri Peygamberimizin ağzından dinlemiş, ilgili açıklamaları ve uygulamayı bizzat izleme imkânı bulmuş bahtiyar insanlardır.¹ Bu sebeple, sahâbe tatbikatlarının araştırılması ve öğrenilmesi, Peygamber (a.s.)'in mesajlarını doğru anlama ve uygulama açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Nitekim müçtehidlerin ekseriyeti, sahâbîlerin görüş ve fetvalarını ahkâma medar olan delillerden saymışlar, İmam Mâlik (179/ 795) özel olarak Medinelilerin ameline çok büyük bir değer atfetmiştir.² Bir konuda sahâbe ittifak etmişse o sözü uygulama konusunda kayda değer bir görüş ayrılığı yoktur.³ Eğer sahâbîler bir konuda farklı kanaatler belirtmişlerse bunlardan birisi tercih edilebilir. Ebû Hanîfe'nin (80/699) uygulaması bunu açıkça ortaya koymaktadır. "Ebû Hanîfe, Kur'ân ve sünnetten sonra sahâbî

¹ Tevbe, 9 /100 âyetinde Allah Teâlâ, sahâbeyi ve onlara tâbi olmayı övmektedir. Konuyla ilgili bazı hadisler için bkz., Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 207, 214, 221.

² Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukukunda İctihad*, 136, 140, 146, 149, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975; Sahâbenin söylediklerinin değeri konusunda bkz., Hatîb el-Bağdadî, *el-Kifâye fî İlmî'r-Rivâye*, Haydarâbâd, 1357, 418-423.

³ Farklı görüşler ve tenkidi için bkz., Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkânî Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Hadisçiliği*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, 321-324.

kavlini bağlayıcı görmekte, fakat kendisine bunlar hakkında tercih yapma hakkı tanımakta, rivayet ve râvîlerin durumuna göre tercihlerde bulunmaktadır.”⁴

Kur’ân’ı doğru ve eksiksiz anlamak için nasıl Hz. Peygamber (a.s.)’in açıklamalarına muhtaç isek, Peygamberimizin söylediklerini doğru uygulayabilmek için de, O’nun rahle-i tedrisinde yetişmiş sahâbîlerin bilgisine müracaat etmek zorunda olduğumuzu söylememiz yanlış olmayacaktır.⁵

Sahâbeden günümüze, meydana gelen gelişmeleri dönemler halinde ele alıp takip etmek, aslında problemin daha açık ve net bir biçimde ortaya konulmasına yardımcı olabilirdi. Ancak bu çok uzun süreli bir çalışmada gerçekleştirilebilecek bir iştir. Şu kadarını ifade edelim ki, hükümlerin uygulama tarihini ele almak, tatbikattaki farklılıkları tespit etmek, önemli ipuçları ve sonuçlara bizi ulaştıracak son derece faydalı bir yöntemdir. Bu çalışmada biz sadece günümüz uygulamalarına temas etme imkânı bulabileceğiz.

Cuma, cenaze ve bayram namazlarına kadınlarımızın iştiraki konularına geçmeden önce, bunların hepsini ilgilendiren cemaate katılma mevzuunu ele almamız uygun olacaktır:

I- KADIN-MESCİT İLİŞKİLERİ:

Öncelikle şu gerçeği tespit etmekte fayda görüyoruz. Günümüzdeki kadın-mescit münasebetleri, Peygamberimiz günündeki uygulamadan çok farklıdır. Bugün, kadınlarımız mescitten çok uzaktır. Hatta yaygın algılamaya göre onların camiye gitmesi, teravih namazlarının dışında uygun değildir. Halbuki sahâbî hanımları, beş vakit namazın tamamını mescitte kılabiliyordu. Çünkü, Peygamberimiz, mescide devam ve namazları cemaatle kılmak konuları üzerinde önemle duruyor ve Müslümanları uyarıyordu.⁶ Cemaatle namazın fazileti yanında, mescide devam etmenin ictimâî açıdan çok büyük bir önemi haiz olduğu aşikârdır. Şimdi konuyla ilgili haberleri incelemeye geçebiliriz.

A- Mescide Gitmek İçin Kadınların Eşlerinden İzin İstemeleri:

Konuyla ilgili hadislerin bir kısmında, mutlak manada, mescide gitmek üzere izin isteyen hanımlara eşlerinin izin vermesi gerektiği ifade edilmektedir.⁷ Bir haberde Efendimiz şöyle buyurmuştur: “*Alah’ın cariyelerini/kadınları, Allah’ın mes-*

⁴ Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe’nin Hadis Anlayışı ve Haneî Mezhebinin Hadis Metodu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, 72, 74.

⁵ Sahâbeye tâbi olmanın gerekliliği ile ilgili deliller için bkz., İbn Kayyim, *İlâmu’l-Muvakkîin*, I-IV, Beyrut, 1973, IV, 123-148.

⁶ Örnek olarak bkz., Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed ibn İsmâil, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-VIII, 2. bs. İstanbul 1992, Ezan, 30; Müslim, İbn Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-III, thk., M. Fuâd Abdülbâkî, 2. bs., İstanbul 1992, Mesâcid, 245; Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed ibn İsmâ, *Sünen*. I-V, thk. ve şrh., A. Muhammed Şâkir, 2. bs., İstanbul 1992, Salât, 47.

⁷ Buhârî, Ezan, 166; Müslim, Salât, 134, 135; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah ibn Abdirrahmân, *Sünen*, I-II, thk. thr., Abdullah Hâşim Yemânî, 2. bs., İstanbul, 1992, Salât, 58.

citlerinden men etmeyiniz.”⁸ Bir grup haberde ise, gece namazlarında da kadınlara izin konusundan söz edilmektedir. Büyük muhaddis Buhârî (256/869) *el-Câmiu’s-Sahîh*’te konuyla ilgili bölüme şu başlığı koymuştur: “Geceleyin ve alacakaranlıkta kadınların mescide gitmeleri”⁹ Bu bölümde İbn Ömer’den nakledilen bir haberde Peygamberimiz a.s. erkeklere hitaben şöyle buyurmaktadır:

“Eşleriniz sizden gece mescide gitmek için izin isterse, onlara izin veriniz.”¹⁰ Hz. Âişe, (58/677) bize yatsı namazının geciktiği bir günde, mescitte çocukların ve kadınların uyuyakaldıklarını haber veriyor.¹¹ Ayrıca yine Hz. Âişe, sabah namazını mescitte kılan hanımların durumlarını şöyle anlatıyor: Rasûlullah s.a. sabah namazını mescitte erken vakitte (el-Ğales) kılarken, elbiselerine bürünmüş olarak gelen mümin hanımlar da cemaate iştirak ederlerdi. Evlerine döndüklerinde hava, onları kimsenin tanıyamayacağı kadar karanlık olurdu.¹² Ebû Mes’ûd’un eşinin yatsı namazını mahalle mescidinde kıldığını da İbn Ebî Şeybe (235/849) zikretmektedir.¹³

Mescitte namaz kılmak için hanımlara izin verilmesi konusunda, Hz. Ömer (23/643) ile oğlu Abdullah (74/693) ve torunu Bilâl’i ilgilendiren iki ilginç hadiseyi nakletmek uygun olacaktır.

Hz. Ömer’in Âtike binti Zeyd (40/660) isimli bir eşi vardı. Yatsı ve sabah namazlarını mescitte cemaatle kılıyordu. Hz. Ömer eşine, “Yemin ederim ki yaptığın bu işi istemediğimi biliyorsun” deyince eşi, “Ben de yeminle belirteyim ki, bana yasak koyuncaya kadar mescide gitmeyi terk etmeyeceğim” dedi. Bunun üzerine Ömer, “Ben de sana yasak koymayacağım” dedi.¹⁴

Çevresindekiler Âtike’ye dediler ki: “Ömer’in kıskanç olduğunu, yatsı ve sabah namazlarında mescide gitmeden hoşlanmadığını bildiğin halde neden böyle yapıyorsun?” Âtike, “Yasak koysun, engel olan mı var?” deyince, cevap

⁸ Ebû Dâvûd, Süleymân İbn Eş’as Sicistânî, *Sünen*, I-V, 2. bs. İstanbul 1992, Salât, 52; Hattâbî (388/998), bu hadisten bir eşin hanımını hac ibadetinden men edemeyeceğini anlamıştır. Çünkü ona göre, en büyük hümete lâyık olan mescit, Mescid-i Harâm’dır. Ayrıca bkz., İbn Hanbel, II, 42, 45.

⁹ Buhârî, Ezan, 162. Bilindiği gibi, Buhârî’nin bâb başlıkları, onun konu ile ilgili kanaatlerini yansıtmaya açıksından önemlidir. Bu sebeple, “Buhârî’nin fıkhi/hadislerden çıkarımları, bâb başlıklarındadır” denilmiştir.

¹⁰ Abdurrazzâk, İbn Hemâm es-San’ânî, *el-Musannef*, thk., Habîburrahmân el- A’zamî, I-XI, 2. bs., Beyrut, 1983, III, 151; Buhârî, Ezan, 162, Cum’a, 13; Müslim, Salât, 134,135; Ayrıca bkz., İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 3. bs., I-XIII, Beyrut, 1985, II, 277.

¹¹ Buhârî, Ezan, 162; Ebû Dâvûd, Salât, 52; Tirmizî, Cum’a, 48; Nesâî, Ahmed ibn Şuayb, Sünen, I-VIII, 2. bs. İstanbul 1992, Salât, 19.

¹² Buhârî, Ezan, 162, 165, Mevâkît, 27, Salât, 13; Tirmizî, Salât, 2; Nesâî, Mevâkît, 25; İbn Mâce, Salât, 2; Dârimî, Salât, 20.

¹³ İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed, *Musannef*, I-VII, Beyrut, 1995, II, 158.

¹⁴ *Muvatta’*, Mâlik ibn Enes, thk., M. Fuâd Abdülbâkî, I-II, 2. bs. İstanbul, 1992, Kible, 14; Abdurrazzâk, III, 148.

soruyu soranlardan geldi: Evet, Rasûlullah'ın şu sözü Ömer'in yasak koymasını engelliyor: "Allah'ın kadın kullannın mescide gitmelerine yasak koymayınız."¹⁵

Mescide devam konusunda böylesine azimli ve ısrarlı olan bu hanım, Hz. Ömer mescitte saldırıya uğradığı vakit de orada bulunuyordu.¹⁶

İkinci olayı Mücâhid (103/721) anlatıyor: Abdullah İbn Ömer'in yanındaydık. Rasûlullah (s.a.)'ın "Kadınlara gece mescide gitmeleri için izin veriniz." buyurduğunu bize nakletti. Bunun üzerine oğlu (Bilâl): "Allah'a yemin ederim ki kadınlara izin vermeyiz. Çünkü fitne-fesat çıkar" dedi. Abdullah, oğlunun bu sözünü duyunca, "Allah sana şöyle şöyle etsin" diyerek onu azarladıktan sonra dedi ki: "Ben sana Allah'ın Rasûlü şöyle buyuruyor diyorum, sen de ben onlara izin vermeyeceğim diyorsun. Olur mu böyle şey!"¹⁷ Hadisin başka bir rivayetinde Abdullah İbn Ömer'in oğluna çok kötü sözlerle hakaret ettiği nakledilmektedir.¹⁸

Hz. Ömer'in, eşinin mescide gitmesi konusunda takındığı tavır ve oğlu Abdullah'ın torunu Bilâl'in sözlerine karşı gösterdiği tepkiyi iki açıdan değerlendirmek mümkündür:

Hem Hz. Ömer, hem de oğlu Abdullah, Allah Rasûlü'nün emir ve talimatları karşısında son derece hassas davranmışlardır. Hz. Ömer, kıskançlığı yüzünden eşini camiye göndermek istemediği halde, ona yasak koymamıştır. Çünkü Peygamber (a.s.)'in emri vardır. Abdullah ise oğlunun sözleri karşısında çok öfkelenmiş ve ağır sözlerle oğlunu susturmuştur. Bu tavır, sahâbe-i kirâmın çoğunda müşahede ettiğimiz Peygamber sevgisinin güzel örneklerini oluşturmaktadır.

Peygamber Efendimizin açık beyanlarına rağmen, Hz. Ömer'in eşini mescide gönderme konusundaki isteksizliği ve torununun bu konuya açıkça karşı çıkmasını nasıl anlamalıyız? Şunu peşinen belirtelim ki, Hz. Ömer, hem iman, hem de ibadet ve itaat yönüyle yüksek bir değere sahiptir. Ancak her insan yaşadığı toplumdan mutlaka etkilenir. Sahip olduğu anlayış, düşünce ve tavırlarını hemen terk edemez. Olayları değerlendirirken, o günün örf ve âdetlerini, kadın-erkek münasebetlerini, toplumun kadına bakışı ve ona verdiği değeri de göz ardı etmek mümkün değildir. Ayrıca, Hz. Ömer ve torununun karakterleri de bu davranışlarında etkili olmuş olabilir.

Yukarıdaki haberler, kadınların mescitlere gitmelerine izin verildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber a.s. mescide devam eden hanımların daha rahat hareket etmeleri için: "Şu kapıyı kadınlara tahsis etsek" buyurmuştur. Bunun üzerine İbn Ömer bu kapıdan ölünceye kadar hiç girmemiştir.¹⁹ Hz. Ömer de bu

¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, tsh., Muhammed Abdüsselâm Şahin, I. bs. IX, Beyrut, 1995, II, 158; Buhârî, Cum'a, 13.

¹⁶ Abdurrazzâk, III, 148

¹⁷ Abdurrazzâk, III, 147; Müslim, Salât, 135; Tirmizî, Cum'a, 48.

¹⁸ Abdurrazzâk, III, 147; Müslim, Salât, 135, 138; Ebû Dâvûd, Salât, 52.

¹⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 17; Hadisin tahriri için bkz., Elbânî, *Daifü Sünen-i Ebî Dâvûd*, I. bs., Riyad, 1991, 44.

kapının sadece kadınlar tarafından kullanılmasını emretmiştir.²⁰ Hz. Ömer, teravîh namazlarında, erkekler ve kadınlar için ayrı imamlar görevlendirmiştir.²¹

B- Kadınların Mescitteki Yeri:

Hadisler, kadın ve erkeklerin aynı mekânda namaz kılarken nasıl bir saf düzeni içinde durmaları gerektiğini açıklamaktadır. Peygamberimiz s.a., erkeklerin önde kadınların da arkada saf tutmalarının daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.²² Eğer iki erkek cemaat olursa imamın arkasında saf tutarlar. Kadın cemaat tek kişi bile olsa erkeklerin arkasındaki safta yer alır.²³

C- Kadınların Camide Uyacakları Özel Kurallar:

Mescitlerde namaz kılan herkesin uyması gereken kurallar vardır. Bunları, mescit/cami âdâbı diye ifade etmek mümkündür. Bu genel kurallara ilâve olarak hanımların dikkat etmeleri gereken bazı hususlar daha bulunmaktadır:

1- Hz. Peygamber gününde giyim şekli ve imkânları bu günden çok farklıydı. Bu konuda hava şartlarının yanında, imkânların çok kısıtlı olması da etkiliydi.²⁴ Giyilen elbiseler, kısılgından dolayı vücudun tamamını örtmüyordu. Peygamber Efendimiz, bu durumdan bir problem oluşmaması için düşündüğü tedbirî sahâbîlere şöyle açıklamıştır: Esmâ binti Ebî Bekr (73/692) anlatıyor: Rasûlullah s.a. şöyle buyurdu: *“Allah’a ve ahiret gününe inanan hanımlar, mescitte cemaatle namaz kılarken, elbiselerinin kısılgından dolayı, erkeklerin avret yerlerini görmemeleri için başlarını secdeden bizden önce kaldırmassınlar.”*²⁵

2- Peygamberimizin eşi Ümmü Seleme (61/680)'nin anlattığına göre, Rasûlullah s.a. gününde, namazdan selâm verilince, Efendimiz ve erkek sahâbîler yerlerinde otururlar, kadınlar kalkar ve mescitten çıkarlar. Diğerleri de istedikleri zaman mescidi terk ederlerdi.²⁶ Hadisin başka bir rivayetinde Ümmü Seleme, bu uygulamayı kendi kanaatine göre yorumlayarak, kadınların erkeklerle karşılaşmadan daha rahat çıkmaları için böyle yapıldığını belirtmektedir.²⁷

3- Kadınlar için mescit yasakları:

a. Camide giyim-kuşam ve ziynet:

²⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 17; Elbânî, bu hadis için zayıf demiştir. bkz., age., 45.

²¹ Abdurrazzâk, III, 152; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 204.

²² Abdurrazzâk, III, 148; İbn Ebî Şeybe, II, 159-161; Müslim, Salât, 159; Dârimî, Salât 52.

²³ İbn Hacer, age., II, 168, 169.

²⁴ Kâdî İyâz (544/1149), bu imkân darlığının İslâm'ın ilk günlerine ait olduğunu söylemektedir. bkz., Müslim, Salât, 133.

²⁵ Abdurrazzâk, III, 148; Müslim, Salât, 133; Ayrıca bkz., Babanzâde Ahmet Naim, Kâmil Mîras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasar Tecrîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, I-XII, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. bs., Ankara, 1970, II, 891-895.

²⁶ Buhârî, Ezân, 162.

²⁷ Buhârî, Ezân, 164.

Daha sonraki bölümde ele alacağımız bir haberde Hz. Âişe, “Eğer Rasûlullah s.a., kadınların bugün yaptıklarını görseydi, mescide gelmelerini kesin olarak yasaklardı.”²⁸ diyerek bazı yanlış hareketlerin yaygınlaştığına işaret etmektedir. Bu doğru olmayan davranışlardan birisi güzel koku kullanmak, diğeri de giyim kuşamda dikkatsizliktir. Bilindiği gibi yerine göre giyinmek, herkesin kabul ettiği bir muâşeret kuralıdır. Cenazeye giderken giyilen ile düğüne giderken giyilen elbiseler elbette farklı olur. Bunun gibi, camide, namaz kılmaya uygun, etrafi rahatsız etmeyen sade kıyafetlerin tercih edilmesi gerekir. Ayrıca, dinimizin emrettiği biçimde örtünme şekli olan tesettüre aykırı giyim tarzları, mescit dışında olduğu gibi mescitte de doğru değildir.²⁹ Yine Âişe annemizden nakledilen bir haberde Peygamberimiz a.s., eteği sürünen, kibir alâmeti taşıyan giysilerin ve takıların mescitte giyilmemesini istemektedir.³⁰

b. Parfüm ve benzeri kokulu maddeleri kullanmak:

Yukarıda zikri geçen, “Allah’ın câriyelerine Allah’ın mescitlerini yasaklamayınız.” hadisinden sonra bazı rivayetlerde şu ilâve cümleyi görüyoruz: “Parfüm kullanmadıkları zaman gitsinler veya parfüm kullanmazlarsa gitsinler.” Ayrıca Peygamber Efendimiz, kadınların mescide gitmesi konusu sorulduğunda: “Koku sürünmeden gitsinler”³¹ buyurmak suretiyle camiye gitmek için verdiği izni şarta bağlamış olmaktadır.

Konuyla ilgili hadisler bu kadarla sınırlı değildir. Bazı merfû’ haberleri örnek olarak zikredelim: “Biriniz, mescide gittiğinde parfüm kullanmasın”³² “Mescitte yatsı namazına gelmek isteyen hanımlar, o gece parfüm kullanmasın, kullanmışsa camiye gelmesin.”³³ “Allah c.c., parfüm kullanarak bu mescit veya herhangi bir mescide gelen bir kadının namazını, güzelce gusül abdesti almadıkça kabul etmez.”³⁴ Bu son haberde Hz. Peygamber, konunun önemini çok şiddetli bir biçimde ortaya koymuş ve müminlerin dikkatini çekmiştir. Burada anlatılmak istenen, gusül abdesti alma zorunluluğu değil, birilerini rahatsız etme ihtimali olan kokunun bertaraf edilmesidir. Hz. Ömer, mescitte kadın saflarını teftiş ederek, güzel koku yayılan hanımları

²⁸ Müslim, Salât, 144; Timizî, Cum’a, 36; Ebû Dâvûd. Salât, 53; Muvatta’, Kible, 15; Hadisin farklı bir rivâyeti için bkz., Abdurrazzâk, III, 149.

²⁹ Tesettürle ilgili âyet ve hadislerin yorumu için bkz., Karaman Hayreddin, *İslâm’da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, 78-84.

³⁰ İbn Mâce, Muhammed ibn Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, I-II, thk., M. Fuâd Abdülbâkî, 2. bs., İstanbul, 1992, Fiten, 19. Hadisin senedindeki iki râvî hakkında münekkidler olumsuz kanaat belirtmişlerdir. Birisi Dâvûd İbn Müdrik’tir. Zehebî (748/1347) Dâvûd’un tanınmayan biri olduğunu, (Zehebî, *Mîzân*, I-IV, thk., Ali Muhammed Becâvî, I. bs., Beyrut, 1963, II, 20) diğeri râvî Mûsâ İbn Ubeyde’nin ise zayıf olduğunu söylemektedir (Zehebî, age., IV, 214).

³¹ Abdurrazzâk, III, 151; İbn Ebî Şeybe, II, 158; Ebû Dâvûd, Salât, 52; Dârimî, Salât, 57; Heysemî, hadisin isnadının hasen olduğunu söylemektedir. (bkz., *Mecma’*, II, 32, 33.)

³² Müslim, Salât, 142.

³³ Abdurrazzâk, IV, 372; Müslim, Salât, 141; Ebû Dâvûd, Teraccül, 7.

³⁴ Abdurrazzâk, IV, 371; Ebû Dâvûd, Teraccül, 7; Nesâî, Zînet, 37; İbn Mâce, Fiten, 19; İbn Hanbel, Ahmed ibn Muhammed eş-Şeybânî, *Müsned*, I-VI, 2. bs., İstanbul, 1992, II, 246, 297, 265.

ikaz etmiş, parfüm kullanmanın yerinin burası olmadığını sert bir dille onlara hatırlatmıştır.³⁵

D- Kadınların Mescide Gitmesinin Uygun Olmadığı Kanaati:

Yukarıdaki bölümlerde, kadınların mescide gitmelerine izin verildiğini, Peygamberimizin talimatları ve uygulamadan örneklerle ortaya koyduk. Ancak bu konuda tam aksi kanaati savunan görüş de mevcuttur.

1. Bu görüşün en önemli delili Âişe Annemizden nakledilen şu sözdür: "Eğer Peygamber a.s., kadınların bugün yaptığı şeyleri görseydi, İsrailoğulları kadınlarının yasaklandığı gibi onlara da mescit yasağı koyardı..."³⁶ Peygamberimizin irtihali üzerinden çok uzun bir süre geçmemişken, Hz. Âişe'nin böyle bir söz söylemesi oldukça mânidardır. Birkaç nesil geçmiş değildir. Sahâbenin belki büyük bir bölümü hayattadır. Hz. Âişe'yi, bu şiddetli uyarı yapmaya sevk eden sebepler neler olabilir?

Burada şu ihtimalden söz etmek mümkündür. Mescide giden hanımlar, bazı hatalı hareketler yapmış olabilirler. Bunu durumu gören Âişe Annemiz, mü'minleri ikaz etmek amacıyla bu sözleri söylemiştir. Nitekim, kadınların ihdas ettikleri/ortaya çıkardıkları şeyler anlatılırken, giyim kuşam konusunda dikkatsizlik, parfüm kullanmak ve mescitte ziynetlerini takmaktan söz edilir. Yukarıda zikredilen Hz. Âişe'nin sözünü açıklarken Nevevî (676/1277) şöyle demektedir: "Bu ve benzeri hadislerle kadınlar mescide gitmekten men edilemez. Ancak hadislerin ortaya koyduğu bazı şartlar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Parfüm kullanmamak, süslenmemek, sesi duyulacak takı takmamak, erkeklerle karışık bir şekilde bulunmamak, yolda kötülüğünden korkulacak bir şeyin bulunmaması." ³⁷ Bu konuda, sürekli ve süratle genişleyen İslâm coğrafyasının farklı din, kültür ve sosyal yapıdan gelen insanları kucaklamasından doğan problemlerin de göz ardı edilmemesi gerekir.

2. Olumsuz görüşün bir başka delili de, şu hadis-i şeriftir: "*Kadınlann özel odalarında kıdıklan namaz, evlerinde kıdıklanndan daha faziletlidir, evlerinde kıdıklan namaz da mescitte kıdıklanndan daha faziletlidir.*"³⁸ Müsned'deki metin biraz daha tafsilatlıdır. Orada, küçükten büyüğe doğru, (beyt, hucra, dâr, mahalle mescidi, Mescid-i Nebî) mekânlar sıralanmış; kadınların en faziletli namazının en küçük ve görünmez yerde kılınanı olduğu vurgulanmıştır.³⁹ Abdullah İbn Mes'ûd,

SÜİFD / 17

53

³⁵ Abdurazzâk, IV, 373-374.

³⁶ İbn Ebî Şeybe, II, 158; Buhârî, Ezan, 162; Müslim, Salât, 144; Ebû Dâvûd, Salât, 53.

³⁷ Bkz., Müslim, Salât, 144; Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Müslim İbn el-Haccâc*, I-XVIII, Mısır, 1930, IV, 160.

³⁸ İbn Ebî Şeybe, II, 159; Ebû Dâvûd, Salât, 53. *Musannef*'in metnindeki, (Beyt), (Hucra) ve (Mescid) kelimeleri sırasıyla yukarıdaki şekilde tercüme edilmiştir.

³⁹ İbn Hanbel, VI, 371; İbn Ebî Şeybe, II, 159; Hadisi Taberânî (360/970) *el-Kebîr*'de zikretmiştir. Senedinde, hakkında olumsuz sözler söylenmiş olan İbn Lehâ vardır. Bkz., Heysemî, Nüreddin Ali İbn Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, 2. bs., Beyrut, 1967, II, 33-34; İbn Lehâ

(32/652) kadının kıldığı en faziletli namazın evinde kıldığı namaz olduğunu yemin ederek ifade ettikten sonra, iki istisna getirmiştir. Birisi hac ve umrede mescitlerde namaz kılınması, diğeri ise, evlenme ümidi kalmamış yaşlı kadınların mescitte namaz kılmaları.⁴⁰ Kaynaklarımızda, sahâbe ve tâbiûn nesillerinden bazı kimsele-
rin, eşlerini mahalle mescidine, cuma ve cemaate göndermediklerine dair haberler mevcuttur.⁴¹

3. Kadınlara mescidi yasaklamanın sebeplerine işaret eden başka haberlere de rastlıyoruz. Bunlardan birisinde Hz. Âişe, İsrailoğulları kadınlarının, mescitleri, erkeklerle buluşma, görüşme yeri olarak kullandıklarını, bu sebeple Allah (c.c.)'in onlara mescide gitmeyi haram kıldığını söylemektedir.⁴² Diğer bir haberde ise, kadın için namaz kılmak ve oturmak üzere en uygun yerin evi olduğu, dışarıya çıktığında ona şeytanın musallat olabileceği ifade edilmektedir.⁴³

Birinci maddede belirtilen Hz. Âişe'nin kadınların yaptıkları yanlış davranışların fitne ve fesada sebep olma korkusunu, üçüncü maddede geçmiş ümmetlerden verilen misallerde de görmek mümkündür. İkinci maddede kadınlara evlerinin en tenha köşesinin namaz için gösterilmesinin bu korku sebebiyle olması ihtimal dahilindedir. Ayrıca, bu haberlerin arka plânında, sebep-i vürûdun hususî ve mevzî bir olay olması veya geçici bir müddet için bu tedbirlerin uygulanmış olması ihtimallerini de düşünebiliriz. Çünkü elimizde, Hz. Peygamber a.s. günündeki uygulama ve bu konuyu ifade eden sağlam deliller mevcuttur. Yasak ânzîdir, sonradan ortaya çıkmıştır. Yasak koymak yerine, alınacak tedbirlerle, bu sünnetin ihyası büyük önem arz etmektedir. Çünkü camiden uzak yaşayan Müslüman kadını, tebliğ ve irşad faaliyetlerinden de büyük ölçüde uzak kalmış, bu noktada ciddi bir eğitim-öğretim kaybı ve açığı söz konusu olmuştur.⁴⁴

II- Kadınlara Cuma Namazı Farz mı?

Bilindiği gibi cuma namazı, camiden başka yerde kılınması mümkün olmayan, belli sayıda cemaatin bir araya gelmesiyle ancak eda edilebilen, öğüt ve

(174/790) hakkında Ahmed ibn Hanbel, "Hüccet değildir, ancak ben hadisini çoğu zaman itibar ve diğerini takviye için yazanım." demektedir. Geniş bilgi için bkz., Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXV, thr., Şuayb el-Arnaût, 3. bs., Beyrut, 1985, VIII, 14; Babanzâde Ahmet Nâim, Kâmil Miras, a.g.e., Mukaddime, 378, 451; Dalgın Nihat, "İbn Lehîa", *DİA*, XX, 58; Yücel Ahmet, *Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul, 1996, 112.

⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, II, 159; Benzer haberler için bkz., Abdurrazzâk, III, 150; İbn Ebî Şeybe, II, 158; Hadisi Taberânî *el-Kebîr*'de rivâyet etmiştir. Senedindeki ricâl, sahih hadis ricâlidir. Bkz., Heysemî, a.g.e., II, 34-35.

⁴¹ Bkz., Abdurrazzâk, III, 150-151; İbn Ebî Şeybe, II, 159.

⁴² Abdurrazzâk, III, 149; Hadisi Taberânî *el-Kebîr*'de rivâyet etmiştir. Ricâli sahihtir., bkz., Heysemî, a.g.e., II, 35.

⁴³ Abdurrazzâk, III, 150; İbn Ebî Şeybe, II, 159; Heysemî, hadisin senedinin sağlam olduğunu belirtmektedir, a.g.e., II, 34.

⁴⁴ Kadınların camiye devamı ile kazanacakları artı değerler ve bu faaliyetin günümüze dönük yöntemleri, müstakil olarak ele alınması gereken önemli bir çalışma konusudur.

tavsiyeleri ihtiva eden "hutbe"nin de yer aldığı, Müslümanların haftalık toplu ibadetidir. Aynı ismi taşıyan sûrenin son bölümünde Allah c.c. ezan okunduğunda alışverişin bırakılarak cuma namazına koşulmasını emretmiştir.⁴⁵ Beş vakit namaz gibi cuma namazı da farzdır. Terk edilmesi doğru görülmemiş, hadislerde bununla ilgili tehdit ifadeleri yer almıştır.⁴⁶

A. Kadınlara Cuma Namazının Farz Olmadığını Bildiren Haberler:

Cuma suresindeki ayette hitap, "Ey İman edenler.." şeklinde umumîdir. Ancak Peygamber a.s., "Cuma namazı, her Müslüman üzerine cemaatle ifa edilmesi gereken bir vecibedir. Ancak dört istisnası vardır: Köle, kadın, çocuk ve hasta." buyurmuştur.⁴⁷

Ümmü Atıyye'nin (70/689 c.) anlattığına göre Allah'ın Rasûlü s.a., Medine'ye geldiğinde, Ensâr kadınlarını bir evde topladı ve onlara Ömer ibn el-Hattâb'ı gönderdi. Hz. Ömer, kapıda durdu, onlara selâm verdi. Onlar selâmını aldılar. Sonra Hz. Ömer: "Ben Allah Rasûlü'nün size gönderdiği elçisiyim." dedi ve bize bayram namazlarına gitmemizi emretti, cuma namazına gitmemizin gerekmediğini hatırlattı ve cenaze merasimlerine iştirak etmemizi yasakladı.⁴⁸

Sahâbenin büyüklerinden Abdullah ibn Mes'ûd (32/652)'un cuma günü kadınları mescitten çıkardığı ve haydi evlerinize gidin, bu daha hayırlı olur, dediği rivayet edilmektedir.⁴⁹ Tâbiûn neslinden Şa'bî (103/721), Hasan Basrî (110/728) ve Atâ (114/732), kadınlar üzerine cuma namazı görevi olmadığını ifade etmişlerdir.⁵⁰ Alkame (62/681) ve Esved ibn Yezîd (75/694), eşlerini bayram namazlarına göndermişler, fakat cumaya gitmelerine izin vermemişlerdir.⁵¹

Bu bölümde zikrettiğimiz hadisler, kadınlara cuma namazı kılmanın farz bir görev olmadığını ifade etmektedir. Yoksa, bu deliller, kadınların cuma namazı

⁴⁵ Cum'a, 62/9.

⁴⁶ Örnek olarak bkz., Müslim, Mesâcid, 254; Ebû Dâvûd, Salât, 203, 204; Tirmizî, Cum'a, 7; Nesâî, Cum'a, 3.

⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, I, 446; Ebû Dâvûd, Salât, 209. Hattâbî, Fakiherin, kadınlara cumanın farz olmadığı konusunda icmâ ettiklerini söylüyor.

⁴⁸ Ebû Dâvûd, Salât, 241; Aynı râvîden nakledilen farklı bir metin için bkz., İbn Huzeyme, Muhammed ibn İshâk, *Sahîh*, I-IV, thk, tlk, thr., Dr. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, 2. bs., Beyrut, 1992, III, 112. Muhammed, Elbânî'den şu değerlendirmeyi nakletmektedir: "Hadisi, seneddeki İsmâil ibn Abdurrahmân'a İshâk ibn Osmân'dan başka hiçbir râvî nakletmemiştir. İshâk da meçhuldür." Ayrıca bkz., *Dâifü Sünen-i Ebî Dâvûd*, Dipnotlar ve fihrist ekleyen, Züheyr eş-Şâviş, I. bs., Beyrut, 1991, 110.

⁴⁹ Abdurrazzâk, III, 173; İbn Ebî Şeybe, II, 158.

⁵⁰ Abdurrazzâk, III, 172; İbn Ebî Şeybe, I, 446; Ebû'd-Derdâ'nın bir rivâyetinde Efendimiz a.s., kadın, çocuk, hasta, köle ve misafire (yolcuya) cuma namazının farz olmadığını ifade buyurmuşlardır. Bkz., Heysemî, age., II, 270.

⁵¹ İbn Ebî Şeybe, II, 3. Hasan Basrî'den yukarıda nakledilen haber, cuma namazının kadınlara farz olmadığını ifade etmektedir. Burada ise vâkıya işaret edilmektedir.

kılmalarına yasak getirmemektedir. Nitekim, Hz. Peygamber gününden itibaren, bazı hanımlar cumaya iştirak etmişlerdir.

B- Kadınların Cuma Namazını Kıldıklarını İfade Eden Haberler ve Uygulama Örnekleri:

İbn Huzeyme (311/923), Ebû Avâne (316/928), ve İbn Hibbân (354/965)'in naklettiği bir hadiste Peygamberimiz a.s. şöyle buyurmaktadır: “Erkeklerden ve kadınlardan cuma namazına gidenler gusül abdesti alsın. Gitmeyenler için cuma günü böyle bir zorunluluk yoktur.”⁵² Bu haber, kadınların cuma namazına gitmelerine açıkça izin vermektedir. Aşağıdaki olaylar da sahâbî hanımların cuma kıldıklarını ortaya koymaktadır.

Hasan Basrî'nin anlattığına göre, Muhacir hanımları cuma namazını Rasûlullah s.a. ile birlikte kıyorlar ve bu, öğle namazı yerine sayılıyordu.⁵³ Abdullah ibn Mes'ûd, bu konuda kendisine sorulan bir soruya cevap olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Eğer cuma günü cemaatle namaz kıyorsanız iki rekât, evlerinizde kıyorsanız dört rekât kıyorsunuz.”⁵⁴ İbrâhim en-Nehâf (96/714), cumaya gelen kadın hakkında, “İki rekât kılması kafidir. Aslında onun cumaya gelmesi gerekmez.”⁵⁵ diyerek kanaatini ortaya koymuştur. Ayrıca, cuma için mescide gelen hanımlara da parfüm kullanmamaları uyarısı yapılmıştır.⁵⁶

Bu durum karşısında hanımların nasıl davranması uygun olur? Yukarıda da temas ettiğimiz gibi, cami içi eğitiminin toplum üzerindeki tesiri inkâr edilemez. Kadınlarımızın bundan mahrum kalması doğru değildir. Eğer şartlar müsait olursa, uyarıları da dikkate alarak cumaya iştirak etmeleri uygun olacaktır. Şartların müsait olmasından kasıt, camilerimizin cuma namazı için yeterli olmasıdır. Çünkü, günümüzde camilerimizin bir çoğu, erkeklerin namaz kılmalarına ancak yetmektedir.

III. Kadınların Cenazeye İştiraki:

Hayata veda etmiş bir Müslüman'ın teçhiz, tekfin ve defin işlemlerine iştirak etmek, cenazenin teşyiinde bulunmak, diğer Müslümanlar için yerine getirilmesi gereken bir görevdir.

A. Kadınların Cenazeye İştirakini Yasaklayan Haberler:

Kadınların cenaze merasimi diyebileceğimiz faaliyetlere iştiraki ile ilgili en meşhur haber, Ümmü Atıyye'nin sözleridir: “Cenazeyi takip etmek bize yasaklan-

⁵² İbn Huzeyme, Sahih, III, 126; İbn Hacer, a.g.e., II, 285. Hadisin râvîleri sikadır.

⁵³ İbn Ebî Şeybe, I, 447.

⁵⁴ Abdurazzâk, III, 191 İbn Ebî Şeybe, I, 446.

⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, I, 447.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, I, 446.

di. Fakat pek fazla ısrar edilmedi.”⁵⁷ Buradaki yasak, haram değil tenzihen mekruh olarak değerlendirilmiştir.⁵⁸

Şa’bî” den kadınların cenaze namazı kılması sorulunca, kılmayacaklarını söylemiştir.⁵⁹ Mesrûk (63/682) ve Mücâhid (103/721)’in naklettiği iki haberde Efendimizin, cenaze namazı kılması esnasında kadınların bulunmasını uygun görmediği, onların ayrılmasından sonra namaza başladığı haber verilmektedir.⁶⁰ Yine Mesrûk’un, cenazedeki kadınların yüzüne toprak serperek dönmelerini istediğini, eğer dönmezlerse kendisinin geri döneceğini⁶¹ ve onlarla birlikte cenaze namazını kılmayacağını söylediği;⁶² Hz. Ömer’in, “Hiçbir kadın cenaze merasimine iştirak etmez.” dediği, kaynaklarımızda yer almaktadır. Ayrıca, cenaze ve erkekler evden çıkınca, kadınların cenazeyi takip etmemeleri için evin kapısını kapatmak gibi ilginç uygulamaların yapıldığını da görüyoruz.⁶³

Kadınların cenaze merasimine iştirak etmesi ile ilgili görüş ve uygulamalar-daki bu aşırı sert tavrın sebebi veya sebepleri konusunda bazı haberlerde ip uçlarına rastlıyoruz: Hz. Âişe Annemizin, kadınların cemaate iştiraki ile ilgili sözle-rindeki üslûbunu burada da devam ettirdiğini görüyoruz. Amra binti Abdurrahmân (106/724)’in nakline göre o, şöyle söylüyor: “Eğer Rasûlullah s.a. bugün, kadınları görseydi, onların cenazeye iştirakini yasaklar veya haram kıları.⁶⁴ Şa’bî: “Kadınların cenazeye gitmesi bidattir.” derken⁶⁵ Abdullah İbn Ömer gittiği bir cenazede bağırıp çağırın bazı kadınları görünce onlara dönerek üç kere şöyle demiştir: “Öf be size! Bu yaptığınız ölüye eziyettir, yaşayanlar için de fitnedir.”⁶⁶ Atâ, kadınların cenazeye iştirakinin fitneye sebep olacağı kanaatinde-dir.⁶⁷

Bu gruptaki haberlerde, kadınlar, cenazeye giderlerse acaba bir kötülüğe sebep olurlar mı endişesinin izlerini görüyoruz. Hz. Âişe’nin sözlerinde de kadın-larda meydana gelen yanlış davranışlara işaret edilmiştir. Bu endişe, müçtehidlerin kanaatlerine de yansımıştır. Ebû Hanîfe (150/767), kadınlar için cenaze takibine münasip değil derken; Mâlik, gençler için uygun görmemektedir. Şâfiî (204/819) mekruh olduğunu, ancak ölenin yakını olan kadınların iştirak edebileceğini söyle-mekte, İmam Ahmed (241/855) mekruh görmektedir. Bu konuda en farklı kanaati İbn Hazm (456/1063)’da görüyoruz. O, konu ile ilgili haberlerin sahih olmadı-

⁵⁷ Abdurazzâk, III, 454-455; İbn Ebî Şeybe, II, 482; Buhârî, Cenâiz, 30; Müslim, Cenâiz, 34; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 40; İbn Mâce, Cenâiz, 50; İbn Hanbel,VI, 408.

⁵⁸ Nevevî, a.g.e., VII, 2; İbn Hacer, a.g.e., III, 112

⁵⁹ Abdurazzâk, III, 456.

⁶⁰ Abdurazzâk, III, 456; İbn Ebî Şeybe, II, 481.

⁶¹ İbn Ebî Şeybe, II, 482.

⁶² İbn Ebî Şeybe, II, 481.

⁶³ Abdurazzâk, III, 455, 458; İbn Ebî Şeybe, II, 481.

⁶⁴ Abdurazzâk, III, 455. Müellif bu haberi (Kadınların Cenazeyi Takipten Men’i) bâbında zikrediyor.

⁶⁵ Abdurazzâk, III, 456.

⁶⁶ Abdurazzâk, III, 458.

⁶⁷ Abdurazzâk, III, 456.

ğını iddia ederek kadınların cenazeye iştirakinin yasaklanamayacağını söylemektedir.⁶⁸

Bu konu ile ilgili iki noktaya daha temas etmek istiyoruz. Birisi, cenazeyi taşımak, kabre koymak, kabri kapatmak gibi işlerin kadınlara uygun ve onların çoğunun kolayca yapabileceği işler olmamasıdır. Nitekim, *Musannef*'teki bir haberde bu konuya temas edilmektedir: Bir cenazede Peygamber Efendimiz kadınları görünce onlara dedi ki: “Erkekler gibi siz de cenazeyi taşıyabilir misiniz?” “Hayır” dediler. “Onlar gibi cenazeyi kabre koyabilir misiniz, kabri toprakla kapatabilir misiniz?” Bu sorulara da “Hayır” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Efendimiz a.s. “*Ecir alamadan, günahkârlar olarak dönün*” buyurdular.⁶⁹ Dikkat edilmesi gereken diğer nokta ise, o günün toplumunun kadınlara verdiği değer, kadının toplumdaki statüsü, kadınların eğitim seviyesi gibi hususların dikkatten uzak tutulmamasıdır.

B. Kadınların Cenazeye İştirakine İzin Veren Haberler:

Hz. Âişe'nin anlattığına göre Allah'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “*Mescitte namaz kılmak için ve öldürülmüş birisinin cenaze namazı dışında kadınların cemaate iştirakinde hayır yoktur.*”⁷⁰ Amr İbn Kays, Ebû Ümâme'nin de bulunduğu bir cenazede kadınların bulunduğunu söylüyor. Başka bir haberden, cenazeyi takip ederken kadınların erkeklerin arkasında yürüdüğünü öğreniyoruz.⁷¹

Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği şu haber de, kadınların cenazeye iştirak ettiklerine işaret ediyor: Rasûlüllah (s.a.)'in bulunduğu bir cenazede Ömer, bir kadın gördü. Ona bağırıp çağırdı. Bunun üzerine Efendimiz s.a. şöyle buyurdu: “*Ömer, onu bırak. İnsanın başına bir musibet gelince gözyaşı döker. Zaten buluşma günü de yakındır.*”⁷²

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde konu iki başlıkta ele alınmıştır. “Kadınların cenaze ile birlikte çıkmasını hoş görmeyenler” ve “Kadınların cenaze ile birlikte çıkmasına izin verenler”.⁷³ Buhârî, “Cenâiz” bölümünün 56. babına “Cenazede kadınların safları, çocuklarla birlikte.” başlığını koymak suretiyle, hem kadınların cenazeye iştiraki konusundaki kanaatinin müspet olduğunu, hem de cenaze namazında kadınların saf düzeninin diğer namazlardan farklı olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

⁶⁸Babanzâde Ahmet Nâim, Kâmil Miras, a.g.e., IV, 361-363.

⁶⁹ Abdurrazzâk, III, 457; Heysemî, a.g.e., III, 28. Hadisi Ebû Ya'lâ rivâyet etmiştir. Senesinde bulunan Hâris ibn Ziyâd hakkında Zehebî zayıf demektedir. Hadisin farklı bir rivâyeti için bkz., İbn Mâce, Cenâiz, 50.

⁷⁰ İbn Hanbel, VI, 66; Heysemî, a.g.e., II, 33. Senede İbn Lehîa olduğunu söylemektedir. Bu râvî hakkında 39 no.lu dipnotta bilgi verilmiştir.

⁷¹ İbn Ebî Şeybe, II, 482.

⁷² İbn Ebî Şeybe, II, 482; Buhârî, Cenâiz, 56.

⁷³ bkz., İbn Ebî Şeybe, II, 481-482.

İmam Mâlik'in kitabında zikrettiği şu bilgi de oldukça aydınlatıcıdır: "Osman ibn Affân (35/655), Abdullah ibn Ömer ve Ebû Hureyre (58/677), Medine'de cenaze namazlarını kadın-erkek cemaat halinde kılarlardı. Erkekler imamın arkasında, kadınlar da onların arkasında saf tutarlardı."⁷⁴

Bu konuda son olarak Peygamber Efendimiz (a.s.)'in cenaze namazına temas etmek istiyoruz. İbn Abbâs (68/687)'in anlattığına göre, Efendimizin cenaze namazı, gruplar halinde huzuruna girilerek, önce erkekler, sonra kadınlar, sonra da çocuklar tarafından münferit olarak kılınmıştır.⁷⁵

Kadınların cenaze merasimlerine iştirakini yasaklama kararının, bazı endişelere ve defin işlemlerinin kadınlara uygun işler olmadığı görüşüne dayandığını yukarıda ifade etmiştik. Burada olumlu delileri ve uygulamaları gördük. Cenazeyi taşıma, kabri kapatma gibi ağır işlerden kadınlarımızı muaf tutarak problemin birisi çözülmüş olur. İfade edilen endişeler konusunda bazı tedbirler geliştirmek suretiyle kadınlarımızın bu merasimlere iştirak etmelerini kolaylaştırmak, onların da yakınlarına ve Müslüman kardeşlerine karşı son görevlerini yapmalarını, ölümden ve kabirden alınacak ibretlerden istifade etmelerini temin etmesi açısından faydalı olacaktır.

IV. Bayramlarda Kadınların Yeri:

Bayramlar, müminlerin sevinç günleridir. Bayramlaşmanın da yapıldığı bayram namazlarına kadın-erkek bütün müminlerin iştirak etmesi, bayramın ruhuna uygun olan davranıştır. Kadınların bayramlara katılması konusunda, olumsuz düşünceler var ise de umumî kanaat bunun aksinedir.

A- Müspet Düşüncelerin Delilleri:

Çok sayıda haberde⁷⁶ Hz. Peygamber s.a., kadınların bayramlara iştirak etmesini istemiştir: Câbir ibn Abdillah (74/693) anlatıyor: "Peygamber a.s., ramazan bayramı günü kalktı. Önce namaz kıldırdı. Sonra hutbe irad etti. Minberden indi ve kadınların yanına gitti. Onlara da nasihat etti, hatırlatmalarda bulundu. Bu esnada Bilâl'in elini tutuyordu. Bilâl eteğini açmıştı ve kadınlar sadakalarını oraya atıyorlardı."⁷⁷ Ümmü Atıyye, bayram günlerinde evli-bekâr bütün kadınlara bayrama çıkma emri verildiğini, hayırlı kadınların da bayrama iştirak ederek arkada

SÜİFD / 17

⁷⁴ Mâlik, *Muvatta'*, Cenâiz, 29.

⁷⁵ İbn Mâce, Cenâiz, 65.

⁷⁶ Bazıları için bkz., Buhârî, *İdeyn*, 19, 20, 21; Müslim, *İdeyn*, 9; Nesâî, *İdeyn*, 28, 35. Ayrıca, kadınların bayramda musallâya/bayram yerine çıkmaları ile ilgili bir icmal ve değerlendirme için bkz., Ahmed Muhammed Şâkir, "Bahs fî Salâti'l-İyd fî'l-Musallâ ve fî Hurûci'n Nisâ' ileyhâ", *Timizi*, II, 421-424.

⁷⁷ Buhârî, *İdeyn*, 8; Müslim, *İdeyn*, 3. Müslim'in rivâyetinde râvî İbn Cüreyc'in Atâ'ya sorduğu soru ve aldığı cevap çok câlib-i dikkattir: "Atâ'ya sordum: Bu günde imamın erkeklere hitabı bitirdikten sonra kadınların yanına giderek nasihatte bulunması gerekir mi? Dedi ki: Evet, yeminle ifade ediyorum. Bugün imamlar yapmasalar da bu bir görevdir."

cemaatle birlikte tekbir getirdiklerini söylüyor.⁷⁸ Ümmü Atıyye'den başka bir rivayette, hayızlı kadınların, duaya iştirak edecekleri ve namazgâhın gerisinde duracakları belirtiliyor.⁷⁹ Bu konuda Hz. Peygamber'in ısrarı şu haberle daha iyi anlaşılmaktadır. Yine Ümmü Atıyye'den: Efendimiz, kadınların bayram namazlarına çıkmaları ile ilgili açıklamasından sonra bir kadın: Elbisesi olmayan ne yapacak ey Allah'ın Rasûlü, diye sorunca Efendimiz a.s. "Kardeşinin elbiselerinden birini ödünç alsın." buyurdu.⁸⁰

Bütün bunlar, kadınların bayrama iştirakleri konusunun hem teorik, hem de pratik alanda problemi en az konu olduğunu göstermektedir. Ancak, günümüzde kadınlarımızın bu konuda hiç uygulama imkânı bulamadıkları da bir gerçektir.

B- Olumsuz Kanaat Sahipleri:

İbn Ömer, İbrâhim en-Nehâî ve Urve İbn ez-Zübeyr (99/717)'den, eşlerini bayram namazına götürmedikleri ile ilgili bilgiler vardır.⁸¹ Ancak bunların münferit davranışlar olduğunu söylemek mümkündür.

İbn Hanbel'in bu konudaki görüşü, önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz fitne sebebine dayanmaktadır. Oğlu Abdullah, kendisine, kadınların bayrama çıkmaları konusunu sorunca: "Günümüzde uygun görmüyorum. Çünkü fitne vardır/çünkü onlar fitnedir."⁸² diye cevap vermiştir.

Sonuç:

Kadınların mescitte namaz kılmaları, cuma, cenaze ve bayram namazlarına katılmalarıyla ilgili olarak, Peygamber (a.s.)'in emir ve tavsiyelerinin yanında, ilk nesiller olan sahâbe ve tâbiîlerin konuyla ilgili açıklama ve uygulamalarını görmüş bulunuyoruz. Verilerin ortaya koyduğu sonuç, kadınların sözü geçen faaliyetlere katılmalarının mümkün ve serbest olmasıdır. Aslolan hüküm budur. Yasaklamalar, ârızî sebeplere dayanmaktadır. Bundan dolayı da, arzuların ortadan kalkması veya arzayı giderici tedbirlerin alınmasıyla asıl hükmün avdet etmesi mümkün olacaktır.

Kadınların mescide gitmesi, hatta devamı konusunda gördüğümüz emirler ve sahâbe günündeki yaygın uygulama, cuma ve cenaze namazlarında sanki kadınların isteğine bırakılmış gibidir. Bayram namazlarında ise iştirakte mecburiyet söz konusudur. Ancak, kadınların bu ibadetlere gitmeleri halinde mutlaka uymaları gereken bazı kurallar ve bazı sahâbî ve tâbiîlerin dile getirdiği fitne tehlikesi vardır.

Şunu belirtmekte fayda var. Fitne, çok farklı anlamların kendisine yüklenildiği, insanları ürküten bir kelimedir. Kötü bir sonuç doğuracağı konusunda ihtima-

⁷⁸ Müslim, İdeyn, I 1; Ebû Dâvûd, Salât, 241.

⁷⁹ Buhârî, İdeyn, 15; Nesâî, İdeyn, 3; İbn Mâce, Salât, 165. Günümüzde, gelişen ve kullanımı yaygınlaşan birçok imkânların, kadınlarımızın temizlik endişesiyle arkada dumanın zorunluluğunu ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür.

⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, II, 3; Müslim, İdeyn, 12; Ebû Dâvûd, Salât, 241; Tirmizî, Cum'a, 36; İbn Mâce, Salât, 165; Dârimî, Salât, 223.

⁸¹ İbn Ebî Şeybe, II, 3, 4.

⁸² İbn Hanbel, Ahmed İbn Muhammed, Ahkâmü'n-Nisâ', thk., Abdulkâdir Ahmed Atâ, I. bs., Beyrut, 1986, 46.

lin çok zayıf olduğu durumlarda dahi fitneden söz edilebilmektedir. Fitnenin ne olduğu, hangi davranışların fitneye sebep olduğu, hangi sonuçların fitne sayılacağı konuları önemini bugün de korumaktadır.⁸³ Açıkça yasaklanmamış davranışların fitne vehmiyle, fitneye sebep olabilir endişesiyle yasak sayılması ve terk edilmesi birçok fayda ve maslahatın da kaybına sebep olabileceği gerçeği unutulmamalıdır.

İlgili bölümlerde yer yer temas ettiğimiz teklifleri maddeler halinde şöylece ifade etmek mümkündür:

1- a. Camilerimizde, hanımların namaz kılması yadırganmamalı, sermahfeli olmayan camilerde de arka saflarda yer bırakılarak namaz kılmaları kolaylaştırılmalıdır.

b. Beş vakit namazını mescitte kılan bir mü'min erkek, eşi ve çocukları ile birlikte camiye gitmeli, mescitte cemaatle namazın maddî ve manevî faydalarından onların da istifade etmesini sağlamalıdır.

c. Camilere bitişik inşa edilen şadırvanlarda kadınlarımızın da rahatça abdest alıp namaza hazırlanmaları için gerekli tedbirler alınmalıdır.

d. Kadınlarımızın camide uyması gereken kurallar, mabet içi ve dışı eğitim vasıtalarıyla kendilerine öğretilmelidir.

2- Kadınlarımızı her camide cumaya iştirakleri şu anda mümkün görünmemektedir. Ancak, yeri müsait camilerde onların cuma namazı kılmaları sağlanmalıdır.

3- Cenaze namazı kılmak isteyen hanımlara bu imkân sağlanmalı, onlara karşı anlayışlı ve hoşgörülü davranılmalıdır. Böylece onlar da, belki en yakın akrabalarına ve dostlarına karşı son görevlerini yapma mutluluğunu elde edeceklerdir.

4- Bayram namazlarının, şehrin belirlenmiş alanlarında toplu olarak eda edilmesi, Peygamberimiz s.a. dönemindeki uygulamalar dikkate alınırsa çok önemli bir sünnettir. Bu sünnetin yerine getirilmesi imkânsız değildir. Bütün nüfusun bir araya getirilmesinde zorluklar olsa da, bölge bölge veya mahalle olarak Müslümanların toplu bayram namazları kılmalarını sağlamak mümkündür. Yapılacak bir plânlama ile namazdan sonra bayramlaşma gerçekleştirilebilir. Böyle bir uygulama, bugünkü âdetlerimizde bazı değişikliklere sebep olurken çok önemli bir sünnetin ihyasına da vesile olmuş olacaktır.

Kadınlarımızın büyük ölçüde toplumsallaştığı günümüzde onları camiden uzak tutmak, diğer ibadetlere katılmalarını engellemek isâbetli görünmemektedir.

⁸³ Fitne, imtihan ve sınama demektir. Kur'ân'da 34 âyette fitne kelimesi, 26 âyette de türevleri geçmektedir. Kelime bu âyetlerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bazıları şunlardır: Şirk, küfür, sapıklık, azap, işkence, günah, şeytanın hile ve tuzağı. (Fitne kelimesinin tarihî süreçte kazandığı farklı mânâları, âyet ve hadislerde kullanımı için bkz., Çağncı, Mustafa, "Fitne", *DİA*, XIII, 156) Fitne kelimesi pek çok hadiste de kullanılmıştır. *el-Mu'cemu'l-Mufehres*'te, bâb isimleri hariç, yaklaşık olarak 150, aynı kökten kelimelerle ilgili olarak da 60 civarında hadise işaret edilmiştir. Buhârî "Fitnelerin Zuhûru" isimli bâbda topladığı hadislerle, fitne kavramının kapsamını dînî, ahlâkî, ilmî ve ictimaî çöküşü içine alacak şekilde genişletmiştir. (Çağncı, a.g.m., *DİA*, XIII, 157) İbnü'l-Esîr (606/1209) imtihan ve itibar manasına gelen fitne kelimesinin, sonradan günah, küfür, kıtal gibi anlamlar için kullanıldığını belirtmektedir. (*Nihâye*, III, 41 I; Ayrıca bkz., Babanzâde Ahmet Naim-Kâmil Miras, a.g.e., II, 468, XII, 290) "Fitne kavramının tarih boyunca Müslümanların ruhunda ürkütücü tesirler uyandırmasında ilk dönem Müslümanlarının, özellikle ilk iki asırda yaşayanların müşâhede ettikleri siyasi çalkantıların bıraktığı derin izlerin payı büyüktür." (Çağncı, a.g.m., *DİA*, XIII, 158).

Gerekli tedbirleri almak suretiyle kadınlarımızın camideki faaliyetlere iştiraki aynı zamanda onların eğitim sürecine de önemli katkılar sağlayacaktır.

KADINLARIN CEMAATE İŞTİRAKI İLE İLGİLİ HADİSLER
ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON THE AHADITH RELATING TO THE WOMAN'S
PARTICIPATION IN THE CONGREGATION (CAMAA)

Mahmut YEŞİL

Abstract

This article deals with the orders and the advices of the Prphet Muhammad and also the explanations practices by the first generations on the subjects suc as women's praying in the Masjid and their participation in the prayers of Djuma, funeral and bairam. On these issues, there are signs showing that the women can participate in these prayers and the prohibitions depend on casual reasons.

In our time in which the women in the society got greatly socialised it seems to us that it is not so logical to keep them away from mosque and congregation. On the condition that necessary precautions should be taken their participation in the activities at the mosque would be beneficial in the process of their education.

Key Words: Woman, Masjid, Funeral, Bairam, Djuma

الأستاذ المساعد د. محمود يشيالالملخص:

يتعلق هذا البحث بصلاة المرأة في المسجد ومشاركتها في صلاة الجمعة والجنائز. ودرسنا الموضوع في إطار أحاديث الرسول وعمل السلف الصالح. والأدلة تدل على جواز مشاركة النساء في هذه الصلوات. أما المنع فكان لأسباب خاصة وعارضة. وما دامت المرأة تقوم بمشاركة المجتمع في كثير من المجالات لها أن تشارك الرجال في الصلوات في المسجد. وبعد ما تهيأ لها الظروف في المساجد تكون هذه المشاركة مفيدة ودعمًا لتعليمها.